

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Διδακτική της Γλώσσας Ι

Ενότητα 3: Κοινωνιογλωσσολογικές και
πραγματολογικές προσεγγίσεις

Μαριάννα Κονδύλη

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.

Σκοποί ενότητας

- Να δοθεί έμφαση στη σημασία ανάπτυξης επικοινωνιακών ικανοτήτων
- Να περιγραφούν οι βασικές αρχές της κοινωνιοσημειωτικής θεωρίας της γλώσσας του Halliday
- Να ερμηνευθεί η γλωσσική ανάπτυξη με βάση αυτή τη θεωρία

Περιεχόμενα ενότητας

- Επικοινωνιακή ικανότητα και λειτουργίες της γλώσσας
- Από την πρωτογλώσσα στη γλώσσα: η γλωσσική ανάπτυξη (Halliday)

Κοινωνιογλωσσολογικά και πραγματολογικά ρεύματα

Επαναπροσδιορισμός στόχων γλωσσικής διδασκαλίας

- Τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται ότι η γλωσσική πλήρωση δεν επέρχεται μέσα από μηχανικές ασκήσεις (structural drills), όπως πρέσβευε ο αμερικανικός δομισμός

- Η ικανότητα παραγωγής γραμματικά ορθών προτάσεων δεν συνεπάγεται αυτόματα και την ικανότητα παραγωγής επικοινωνιακά αποτελεσματικού λόγου:

είναι φανερό ότι μολονότι οι μαθητές/τριες έχουν μάθει τους «κανόνες», όταν χρειαστεί να τοθς εφαρμόσουν σε πραγματικές περιστάσεις, γίνονται αναποτελεσματικοί/-ές.

- Έμφαση στην ανάπτυξη των επικοινωνιακών ικανοτήτων και ενδιαφέρον για το πραγματολογικό επίπεδο [μελέτη της ομιλίας ή και των γλωσσικών ενεργημάτων (= οι πράξεις που επιτελούνται μέσω της γραπτής ή προφορικής γλώσσας, π.χ. υπόσχεση, απειλή, παράκληση, δήλωση, ερώτηση κτλ.)]

Συμβολή της ανθρωπολογίας
της γλώσσας
και της κοινωνιογλωσσολογίας

- Επεκτείνουν τα μεθοδολογικά εργαλεία της γλωσσολογίας στο επίπεδο της κοινωνικής πραγμάτωσης της γλώσσας (βλ. π.χ. Αρχάκης & Κονδύλη 2004)

Ανθρωπολογία της γλώσσας

- **Επικοινωνιακή ικανότητα** (Dell Hymes, 1972) = την ικανότητα που έχουν τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας να χειρίζονται αποτελεσματικά τα επικοινωνιακά μέσα της γλώσσας τους.

- Επικοινωνιακά ο/η ικανός/-ή χρήστης της γλώσσας
- όχι μόνον ελέγχει τη γραμματική και το λεξιλόγιο μιας γλώσσας (γλωσσική ικανότητα) αλλά
- επιπλέον ξέρει πώς να την χρησιμοποιεί κατάλληλα σε ένα φάσμα κοινωνικών περιστάσεων.
- Μπορεί να χρησιμοποιεί τη γλώσσα σε ένα συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο (με έναν ή περισσότερους συνομιλητές, με ορισμένο θέμα και συγκεκριμένη πρόθεση, και να χρησιμοποιεί τα διάφορα μέσα για την πραγμάτωση της επικοινωνίας).
- Ποιος, σε ποιον, πού, πότε, με ποια μέσα, γιατί.

Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση

- Βασική παραδοχή της **κοινωνιογλωσσολογίας**:
- Σταθερό στοιχείο των κοινωνικών σχηματισμών και των κοινωνικών γεγονότων είναι η **συστηματική μεταβολή**, η ποικιλία και η αλλαγή της γλώσσας ιστορικά, γεωγραφικά, σύμφωνα με τις κοινωνικές τάξεις και τις κοινωνικές περιστάσεις.

- Η γλώσσα χαρακτηρίζεται από ετερογένεια σε συνάρτηση με την ιστορική, κοινωνική και πολιτισμική ετερογένεια.

Ορατά αποτελέσματα της γλωσσικής ετερογένειας

- Η ιστορική αλλαγή της γλώσσας
- Οι *διάλεκτοι* και τα *ιδιώματα* (γεωγραφική διαφοροποίηση)
- οι *κοινωνικές διάλεκτοι* (κοινωνική διαφοροποίηση)
- τα διαφορετικά «*ύφη*»/*λειτουργικές ποικιλίες* ανάλογα με τη χρήση της γλώσσας από ομιλητές/τριες σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας και δραστηριότητες (π.χ. επίσημο, ημιεπίσημο, προσωπικό, φιλικό, για θέματα επαγγελματικά, προσωπικά, διδασκαλίας, διοίκησης, διεκπεραίωσης καθημερινών υποθέσεων κτλ.).

Ατομική γλωσσική ποικιλία

- Κάθε ομιλητής/τρια παράγει λόγο που ανήκει σε διαφορετικές γλωσσικές συστηματικότητες ανάλογα με το κοινωνικο-πολιτισμικό του/της υπόβαθρο αλλά και ανάλογα με την περίσταση, το θέμα, τον βαθμό επισημότητας κ.ο.κ. ➡ διάφορες μορφές προφορικού και γραπτού λόγου.

- Η γλωσσική πολυμορφία χαρακτηρίζει την πραγματικότητα μιας γλωσσικής κοινότητας και είναι αποτέλεσμα της λειτουργικής προσαρμογής της γλώσσας με σκοπό την εξυπηρέτηση των γλωσσικών αναγκών των μελών της.
- Τα παραπάνω ισχύουν για τη χρήση τόσο της μητρικής όσο και των γλωσσών που μαθαίνουμε κατά τη διάρκεια της ζωής μας.

Κοινωνιοσημειωτική θεωρία της γλώσσας του Halliday

- Η γλωσσική ανάπτυξη συντελείται στη βρεφική και νηπιακή ηλικία με τη σταδιακή κατάκτηση των εξής επτά λειτουργιών της **πρωτογλώσσας**, που ταυτίζονται με αντίστοιχες γλωσσικές χρήσεις.
- Βασική διαφοροποίηση των λειτουργιών: *πραγματιστικές και μαθησιακές*.
- Με την είσοδο στο πιο αφηρημένο γλωσσικό σύστημα των ενηλίκων, οι μεταλειτουργίες (αναφορική/ιδεοποιητική, διαπροσωπική, κειμενική) δεν ταυτίζονται με τις χρήσεις.

(Βλ. π.χ. Κονδύλη 2003).

Λειτουργίες πρωτογλώσσας

Πραγματιστική

- **εργαλειακή** (instrumental), για την ικανοποίηση υλικών αναγκών·
- **κανονιστική** (regulatory), για τον έλεγχο της συμπεριφοράς των συνομιλητών·
- **αλληλεπιδραστική** (interactional), που εξυπηρετεί τη δημιουργία επαφής με τους άλλους·
- **προσωπική** (personal), για την έκφραση της ατομικότητας·

Μαθησιακή

- **ευρετική** (heuristic), για την εξερεύνηση του περιβάλλοντος και του εσωτερικού κόσμου·
- **φανταστική** (imaginative), για τη δημιουργία ενός δικού τους φανταστικού κόσμου·
- **πληροφοριακή** (informative), για τη μετάδοση νέων πληροφοριών.

Μαθησιακή διάσταση και «είσοδος» στη γραμματική

- Όταν τα παιδιά αρχίζουν να εξερευνούν τον εξωτερικό και εσωτερικό κόσμο, τις κοινωνικές σχέσεις και τη γλωσσική σημασία (μαθησιακή διάσταση της γλώσσας), η πρωτογλώσσα είναι ανεπαρκής. Έτσι, εισέρχονται στη γραμματική και τις λειτουργίες της γλώσσας του ενήλικου περιβάλλοντος.

Μεταλειτουργίες συστήματος ενηλίκων

- **ιδεοποιητική** (ideational) μεταλειτουργία: για την έκφραση του λογικού περιεχομένου και του περιεχομένου της εμπειρίας.
- **διαπροσωπική** (interpersonal) μεταλειτουργία: για τη συμμετοχή του ομιλητή/τριας στην κοινωνική περίσταση και τα κοινωνικά συμφραζόμενα.
- **κειμενική** (textual) μεταλειτουργία: που καθιστά γλωσσικά πραγματώσιμες τις άλλες δύο συνιστώσες και καθιστά τον/την ομιλητή/-τρια ικανό/- ή να διαμορφώνει με κατάλληλο τρόπο τη δομή των κειμένων.
- Το ποια είναι η κοινωνική δραστηριότητα και ποιοι είναι οι κοινωνικοί ρόλοι ανάμεσα στην επικοινωνία δομούν αμοιβαία το εκάστοτε (προφορικό ή γραπτό) κείμενο.

Μητρική/πρώτη γλώσσα και γλωσσική ανάπτυξη

- Σε ό,τι αφορά τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ορισμένες καθοριστικές πτυχές της γλωσσικής ανάπτυξης.
- Όταν τα παιδιά φτάνουν στο πρώτο σχολείο έχουν ήδη κατακτήσει επαρκώς τους μηχανισμούς της μητρικής τους γλώσσας.
- Ικανότητες επικοινωνίας με το περιβάλλον με τη βοήθεια της πρωτογλώσσας, με την οποία μεταδίδουν συγκεκριμένα νοήματα μέσω φωνητικών συνδυασμών, μέχρις ότου φτάσουν στο σημείο να υιοθετήσουν το σύστημα των ενηλίκων (Halliday 1975).

Τι κατέχουν και τι δεν κατέχουν επαρκώς τα παιδιά στην πρώτη σχολική ηλικία

- Στην πρώτη σχολική ηλικία τα παιδιά έχουν προ πολλού υιοθετήσει το γλωσσικό σύστημα των ενηλίκων. Επικοινωνούν με τους άλλους/ες λεκτικά, ζητούν πληροφορίες, προκαλούν αλλαγές συμπεριφορών, ικανοποιούν υλικές ανάγκες, υποδύονται φανταστικούς ρόλους στο παιχνίδι κτλ. (Κατή 1992).
- Δεν κατέχουν επαρκώς ποικιλίες που σχετίζονται με πιο «απαιτητικές», επίσημες και σχολικές χρήσεις (εμπειρικές και γνωσιακές προϋποθέσεις).

- Επιπλέον (**κοινωνιολογική θεωρία περί κωδίκων του B. Bernstein**), ενδεχομένως να χρησιμοποιούν μία ποικιλία της γλώσσας που συμπίπτει με τη σχολική νόρμα, όταν προέρχονται από ανώτερα κοινωνικο-μορφωτικά στρώματα, δηλαδή από κοινωνικά περιβάλλοντα που τείνουν να χρησιμοποιούν γεωγραφικές, κοινωνικές, αλλά κυρίως περιστασιακές ποικιλίες συμβατές με το σχολικό λόγο (βλ. Αρχάκης & Κονδύλη 2004, Bernstein 1989).

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου της διδάσκουσας.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Μαριάννα Κονδύλη 2014.

«Διδακτική της Γλώσσας Ι. Κοινωνιογλωσσολογικές και πραγματολογικές προσεγγίσεις». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/PN1419/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Όχι παράγωγα έργα, Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λπ., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

